

תרגיל בהשמדה עצמית: פוליטיקה פמיניסטית באקדמיה

רונה ברייר-גארב

מכון ון ליר בירושלים

בשנים האחרונות ניכרת בישראל פריחה של תוכניות ללימודי נשים ומגדר: לראשונה קיים תואר ראשון בלימודי נשים ומגדר באוניברסיטת תל-אביב; באוניברסיטת בר-אילן קיים זה כמה שנים תואר שני בלימודי מגדר; בימים אלה מוקמת באוניברסיטת בן-גוריון בנגב תוכנית כזו – ואלה מצטרפות לתוכניות ולמכוני המחקר הוותיקים יותר באוניברסיטה העברית בירושלים, באוניברסיטת חיפה ובמקומות נוספים. דווקא בתקופה זו כדאי לנסות וללמוד מדוגמאות אחרות על האופן שבו מתרחשים תהליכי מאבק על כניסתם של ידע "חדש" ושל תוכניות לימוד לתוך האקדמיה, על אופני העיצוב והמיסוד שלהם ועל תהליכי התפרקותם. במסה זו ברצוני להצביע על כמה מן המהלכים שהביאו לפירוקה של התוכנית ללימודי מגדר ותיאוריה פמיניסטית ב-New School for Social Research בניו-יורק, שבה למדתי בשנים 1996–1999. אבקש להראות כי בדוגמה האמריקנית שלפנינו קיים קשר בין תהליכי התפרקות תיאורטיים ואידיאולוגיים בתוך גוף הדעת הפמיניסטי לבין תהליכי התפרקות מוסדיים של התוכנית ללימודי מגדר, ובין שני אלה לבין היחלשותה של ההזדהות האישית עם המחשבה הפמיניסטית ככלי מגייס ומארגן של הסטודנטיות בתוכנית.

בספטמבר 1996 התחלתי ללמוד לתואר שני במגדר ותיאוריה פמיניסטית בניו-סקול. באמצע שנות התשעים היתה זו אחת התוכניות היחידות בארצות הברית שהציעה לימודי פמיניזם לתארים מתקדמים כתוכנית נפרדת. הגעתי לשם לאחר שנדמה היה לי כי למדתי כל

* מסה זו הוצגה לראשונה כהרצאה בכנס הרביעי של האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר, שנערך באוניברסיטת בר-אילן ב-3.4.2003 ועסק בנושא פדגוגיות ואפיסטמולוגיות פמיניסטיות.

קורס שהציעה האוניברסיטה העברית בירושלים בתיאוריות פמיניסטיות, ולאחר שנה שבה ריכזתי את "החטיבה להבדלים בין המינים"¹. המפגש שלי עם תיאוריה פמיניסטית החל בקורסי המבוא לתיאוריה פמיניסטית באוניברסיטה העברית,² שבהם הוצגה קשת רחבה ובין-תחומית של מחשבה פמיניסטית בגישה ביקורתית. הגישה הביקורתית ביססה את ההגות הפמיניסטית כתחום "רציני", הדורש לימוד של טקסטים בעלי מורכבות ותחכום תיאורטיים; המחשבה הפמיניסטית זכתה כך ליוקרה אקדמית שמשכה אנשים (לא רק נשים). בשנה שבה ריכזתי את החטיבה להבדלים בין המינים נחשפתי להיבטים נוספים של התייחסות לפמיניזם באקדמיה, החל ממיקומו של משרד החטיבה אי-שם בקצה המסדרון המתפתל של משרדי הפקולטה למדעי החברה, ליד חדרו של האחראי על המבחנים, שאמר משהו על "הבנות הנחמדות ששמו לידו"; דרך מכתבים לדיקן הפקולטה שסירב להמשיך ולממן את הקורסים הספורים שהציעה החטיבה; ועד לעימותים עם אגודת הסטודנטים על אופיו ועל תכניו של יום האשה הבינלאומי. המתח הזה, הניכר בהיבטים שונים של האקדמיה — ולא כפי שהוא מתואר בדרך כלל, כמתח בין האקדמיה ל"שטח" — הוא המעסיק אותי במסה זו.

התוכנית בניו-סקול הורכבה מקורסים במחשבה פמיניסטית, בשילוב עם בחירה בדיסציפלינה נוספת שתשלים את גוף הידע ותגבש לחוקר/ת כיוון דיסציפלינרי ברור וגישה פמיניסטית למחקר. אני זוכרת שעוד ביום הראשון שלי שם, חשבתי שאם מישהו היה מסתכל עלינו מבחוץ הוא לא יכול היה לדעת ש-15 הנשים (והגבר האחד) שישבו שם מגדירות את עצמן פמיניסטיות. העסיק אותי הכישלון של הפמיניזם הממוסד לאפשר מראה נשי אחר, או לפחות להציע אתגר ממשי לגוף הנשי הממושטר. הנשים שם, ואני ביניהן, נראו מטופחות ומודעות לדרישות "ההופעה הנשית", ובסגנון כזה או אחר תאמו את מרחב המופעים הנשיים שהאוניברסיטה מאפשרת. גם היבט זה, כמו היבטים נוספים שיוצגו בהמשך, הוא חלק מהותי מן הגבולות שבתוכם מתנהל דיון זה.

אבל השיעור האמיתי בפוליטיקה פמיניסטית (מהזן האמריקני) הגיע כבר בשיעור החמישי³ בקורס המבוא, שבו נתקלו שתי המרצות

¹ מסגרת זו ריכזה אז את לימודי היסוד בפמיניזם וחלק מן המחקר הפמיניסטי באוניברסיטה העברית בירושלים.

² את קורסי המבוא לימד אז ד"ר ג'ון סיימונס.

³ בשיעור זה דנו בסיפור של אליס ווקר העוסק באונס בין-גזעי: Alice Walker,

הלבנות בהתנגדות הולכת וגוברת לתוכנית הלימודים ולסילבוס מצד סטודנטיות "of color" ("כהות", כפי שמקובל היום בתרגום לעברית). הסטודנטיות טענו כי בניגוד להבטחה שהתוכנית תהיה רדיקלית וביקורתית, היא משכתבת את הסיפור הנורמטיבי של התפתחות התיאוריה הפמיניסטית, תוך הדגשת הפמיניזם של הגל השני ותוך מתן ייצוג סמלי בלבד לנשים כהות וללסביות. השיעור, שהתנהל דרך קבע במעגל והתבסס על דיון משותף, הסתיים בהתפרצויות משני הכיוונים ובעזיבתה של אחת המרצות, שאמרה "אולי מרצה לבנה לא יכולה בכלל ללמד היום פמיניזם".

בהמשך אותה שנה התפתח השיעור הפוליטי הזה לכדי מאבק של ממש, עם התגייסותה של התוכנית ללימודי מגדר למען "מגוון" (diversity)⁴ בניו-סקול — למעשה למען קבלתן של מרצות שחורות לסגל האוניברסיטה, ובייחוד למען קבלתה של ג'קי אלכסנדר (Alexander),⁵ שהוזמנה במסגרת פרויקט להבאת מרצים שחורים לאוניברסיטה לתקופה מוגבלת. קואליציית הסטודנטים והמרצים, שהתארגנה למאבק, דרשה כי האוניברסיטה תקבל את אלכסנדר למסלול קביעות, תעמיד אותה למבחני הקבלה הרגילים לסגל ותחדל ממדיניות "הדלת המסתובבת" (revolving door policy) המסייעת לתדמית הפרוגרסיבית של הניו-סקול, אך לא מחייבת אותו לסגל קבוע המציב אתגר ממשי למסורת האוניברסיטאית האירופית שלו.

אמנם בעשורים האחרונים הפכה "אירופוצנטריות" למילת גנאי בקודים של האקדמיה האמריקנית הפרוגרסיבית, אך בניו-סקול המסורת האירופית היא מקור לגאווה ולייחוד אינטלקטואלי, הנשענים גם על הזיהוי ההיסטורי עם המסורת הביקורתית של אסכולת פרנקפורט. בשנות

1982. "Luna and Ida B. Wells," *You Can't Keep a Good Woman Down: Stories*. London: Women's Press
לכתוב מאמר נפרד.

4 הקואליציה של "Concerned students and faculty" השתמשה הרבה במושג diversity. המסמך המקורי שפרסמה הקואליציה ב-16 בספטמבר 1996 נקרא: "Rethinking Europe in a Global Context: A Proposal for Diversifying the Graduate Faculty within an Intellectual Program of Study". מרצים אחרים בסגל ביקרו את הקבוצה וטענו כי הטקסט יצר קטגוריה אחידה ומונוליטית של אירופיות, כי חברי הקבוצה מזהים diversity עם מגוון גזעי בלבד, וכי הם תובעים למעשה לקדם מרצה ספציפית בחסות רטוריקה עקרונית.

5 ג'קי אלכסנדר היא מרצה שחורה ולסבית מוצהרת ממוצא קריבי. היא חוקרת את ההשפעות של מורשת העבדות על אזרחות ומיניות, ומזוהה מאוד עם מאבק אקטיביסטי לקידום נשים כהות באקדמיה ("women of color").

השלושים הוקמה בניו-סקול "אוניברסיטת גלות" (University of Exile) בעבור חוקרים גרמנים נרדפי המשטר הנאצי, שתרמה רבות לתדמית האינטלקטואלית והביקורתית של המוסד עד היום. כך, שנת הלימודים נפתחה בנאום של דיקן האוניברסיטה, שאמרה כי "אנו גאים במסורת האירופוצנטרית שלנו" ועוררה גל של תגובות וביקורת על מה שנתפס כצביעות של האוניברסיטה.

בסמסטר השני באותה שנה לבש המאבק אופי בוטה הרבה יותר והתנהל בו-בזמן בכיתות ומחוץ להן. ג'קי אלכסנדר לימדה את קורס המבוא השני בתוכנית, ובמסגרתו לא לימדה ולו טקסט קאנוני אחד במחשבה פמיניסטית. הקורס ניסה במוצהר לספר סיפור פמיניסטי אחר, שלא נשען על המסורת הפמיניסטית הלבנה, אך גם לא נבנה רק על דרך הניגוד לה. הקורס יצא נגד המהלך הפמיניסטי הדומיננטי, שמספר את סיפור היווצרותה של תודעה פמיניסטית מערבית ואז כולל בתוכה את השתלבותם של קולות "אחרים" – שחורות, לסביות, נשים ממעמד הפועלים. תחת זאת, ביקש הקורס לפתוח במסורות נשיות בחברות לא מערביות, להמשיך בעבודות ובהשפעותיה, ולהגיע אל מצבן העכשווי של נשים מן השוליים הגזעיים, האתניים, המעמדיים והמיניים מחוץ לאקדמיה ובתוכה.

לימוד כזה משנה את מושגי המובן מאליו – ודאי את אלה של הידע האקדמי, אך גם את אלה של הידע הפמיניסטי המקובל – תוך שהוא הופך את הכיתה למעבדה של יחסי ייצוג. בניגוד לאופן שבו חוויתי את המפגש עם תיאוריה פמיניסטית עד אז, כמסגרת תיאורית שעוסקת בי ורלוונטית לחיים שלי, סופר לי עכשיו סיפור אחר לגמרי שמיקם אותי בשוליים ("אותי", כפי שזהותי הפמיניסטית הובנתה עד אז). אינני מבקשת לטעון שנגזל ממני משהו, אלא להראות שתהליכי הפירוק של ההזדהות האישית עם מחשבה פמיניסטית, הכוללים פירוק של הרעיון ושל התחושה כי "הפמיניזם הוא שלי", הם חלק מהותי מתהליכי הפירוק התיאורטיים והמוסדיים שאותם אני רוצה לתאר. הרחבת הקטגוריה של פמיניזם ויכולת ההכלה של המושג מחייבת ויתור על אקסקלוסיביות של שייכות ויתור על הזדהות אישית,⁶ שנבנתה על דמיון ועל סולידריות שאיבדו את תוקפם.⁷

⁶ כיוון שתהליך ה"גיוס" הפמיניסטי נשען במידה רבה על הזדהות אישית, הרי הרחבת הקטגוריה של פמיניזם כרוכה בתחושה של אובדן, המלווה רבים מן המאבקים הפנים-פמיניסטיים בשנים האחרונות.

⁷ בתחילת הקורס ניהלתי בדמיוני שיחות עם ג'קי, ובהן אמרתי לה שאני מרגישה

בד־בבד עם הקורס של ג'קי הוקמה בלובי של האוניברסיטה "אוניברסיטת הגלות החדשה", ששימשה תזכורת אירונית ומאתגרת לאוניברסיטת הגלות המקורית, ורצתה לכלול בתוכה את אלו שהוגדרו "אוכלוסיות הגלות החדשות", ביניהן "people of color", מהגרים, בני מעמד נמוך, הומואים ולסביות. היא נבנתה מגֵדר של בדים עם תדפיסים "אפריקניים" שיצרו בלובי של הניו־סקול רחבה סגורה, שממנה עלו קול תיפוף וריח קטורת. המרצים שתמכו במאבק לימדו את הקורסים שלהם בלובי, על הרצפה, תוך שהעוברים ושבים הולכים לידם ומעליהם ומדי פעם עוצרים להקשיב ולהביע דעה. במהלך הסמסטר התעצם המאבק וכלל ערבי גיוס ועידוד מצד דמויות מפורסמות יותר ופחות המזוהות עם המאבק למען צבע באקדמיה.

מצאתי את עצמי רוב הזמן בצדו של המאבק. התערובת האמריקנית של פמיניזם עם מאבק גזעי ומיני, שמארגן את הידע שלו סביב השילוב הזה,⁸ התחילה להתבהר לי רק אז. הרגשתי שבמסגרת התערובת הזו נכפות עלי קטגוריות של שחור ולבן, המסמנות אותי (כלכונה) אבל לא יכולות לדייק לגבי הזהות שלי. כשם שלא רציתי "להיות מולבנת" על ידי השיח הזה, גם לא רציתי "להיות מושחרת" — האסטרטגיה שנקטה קבוצה של סטודנטים לבנים שלבשו "שחור", דיברו "שחור" וראו רק עמדה אחת כלגיטימית. הקושי שליווה אותי בתהליכים האלה קשור, כפי שכבר ציינתי, דווקא לאופי האישי־הזדהותי שאפיין את החוויה ואת הזהות הפמיניסטית שלי. הרגשתי שההגדרות והזהויות של המאבק מסמנות מיהי "פמיניסטית טובה" ומי לא.⁹

שיאו של המאבק היה בהפגנות על המדרכה של השדרה החמישית

מודרת בקורס שלה והיא ענתה לי שכל מה שאני מרגישה זה את המיקום היחסי שלי בין כל הסיפורים האפשריים, ושממילא יש חשיבות לכך שאני חווה שוליות, שכן זוהי חוויתן של נשים כהות בתוך הידע הפמיניסטי מאז ומעולם.

יש מקום לבחון, אף כי דיון זה חורג ממסגרת מסה זו, מדוע וכיצד מסגרות פמיניסטיות משמשות זירה נוחה לגיוס למאבקים אחרים, בהם מאבק גזעי ואתני. יש לחקור מהם תהליכי הניכוס, כמו גם ההגדרות המחודשות של גבולות המאבק ושל גבולות ההשתייכות למסגרת, שזירה זו מאפשרת.

ככלל, שאלת "הפמיניסטית הטובה" אפיינה את ההומור של משתתפות התוכנית, שנהגו לצחוק על "המשטרה הפמיניסטית" האורבת בכל מקום ובוחנת אם בישלת לבן זוגך, אם עסקת יותר מדי בהופעתך ובלבושך וכן הלאה. ההתייחסויות האלה נאמרו באירוניה מופגנת אך ביטאו מתח אמיתי, שנבע מן הפער בין האידיאליזם האידיאולוגי שאפיין את תוכנית הלימודים לבין הפרקטיקות היומיומיות של חלק מהנשים שלמדו בה.

ליד האוניברסיטה שבהן הונפו שלטים בגנות ההנהלה, ובשבתת רעב של קבוצה קטנה של סטודנטים שהצליחה להביא למקום גם עיתונות מקומית והורים מודאגים, שלא שילמו סכומי עתק כדי שילדיהם לא יאכלו ולא ילמדו.

באפריל התערכה האוניברסיטה ה"פרוגרסיבית" באלימות וכפתה את פירוקה של "אוניברסיטת הגלות החדשה" ואת הפסקת ההפגנות. במאי הגיעה שנת הלימודים לסיומה, ג'קי אלכסנדר סיימה ללמד והחווה שלה עם האוניברסיטה לא חודש. למעט כמה סטודנטיות שעזבו את התוכנית ללימודי מגדר, ופרט לאווירת ניכור כלפי האוניברסיטה בפורומים מצומצמים, לא היו למאבק השפעות מרחיקות-לכת על התנהלותה של האוניברסיטה, על גיוס הסטודנטים ועל המשך הפעילות האקדמית. שנה אחר כך החליטה הנהלת הניו-סקול לפרק את התוכנית ללימודי מגדר ותיאוריה פמיניסטית, והתוכנית לא חודשה מאז.

בסיפור הזה יש מרכיבים רבים של פוליטיקה אקדמית ושל מאבק על מקומם ועל מעמדם של גופי ידע חדשים. יש בו גם מאפיינים של תפיסה מוגבלת של מאבק, המעניקה עדיפות למאבק האקדמי (שיש לו זהות מעמדית ספציפית) על פני זירות אחרות, תוך שהיא משלמת מס שפתיים למאבקים שמחוץ לאקדמיה. כך יכלו סטודנטים לבנים ושחורים ממעמד בינוני ומעלה לנקוט אסטרטגיה של שבתת רעב (הנתפסת גם כזלזול ברעב אמיתי השורר במקומות שונים בעולם וכביטוי מובהק לזכויות יתר) במטרה לגרום להנהלת האוניברסיטה לקבל מרצה שחורה לעבודה, בעוד שעובדי המינהלה והשומרים השחורים בבנייני האוניברסיטה לא זכו ליחס דומה מצד הסטודנטים ולמאבק על תנאי העסקתם.¹⁰ המאבק הזה גם משרטט את מגבלותיו של שיח הזהות, את האופן שבו הוא מייצר אותן קטגוריות מהותניות שמהן הוא רוצה להתבדל, ואת הניתוק שמתרחש לעתים במצבים כאלה בין מאבק בשם זהויות לבין מאבק על מעמד ועל חלוקה מחדש (redistribution).

* * *

בסרט מ-1991 שנקרא *Eve of Destruction*¹¹ — במשמעות כפולה: גם "ערב ההשמדה" וגם "איב (חווה) של ההרס" — מדענית מוכשרת שאינה זוכה להערכה מספקת יוצרת אנדרואיד בת-דמותה, שהיא הדרגה

¹⁰ עם זאת, יש לציין כי הסוגיה עלתה בדיונים של קואליציית הסטודנטים והמרצים, שהיו ערים לפער הזה ולבעייתיות שלו.

¹¹ במאי: דנקן גיבינס (Gibbins).

המתקדמת ביותר של פיתוח רובוטים דמויי אדם. כדי לבדוק את רמת הפיתוח שלה נשלחת האנדרואיד, איב, למשימה של מניעת שוד בנק. במהלך השוד היא נפגעת מירי הגורם באופן מסתורי למדי לשיבוש מנגנון בחירת מצבי הזהות שלה, שנתקע על "מצב לחימה" (combat mode). איב יוצאת למסע הרס ופגיעה בכל מי שפוגע בה (בעיקר גברים), ואנשי הלוחמה בטרור נשלחים לעוצרה. לא זו בלבד שהיא במצב לחימה ומהווה איום לסביבה, מתברר גם שכתרגיל של ה-CIA הושלם בתוכה מנגנון השמדה עצמית המפעיל פצצה גרעינית שפועלת על טיימר. רוב הסרט עוסק במרדף אחרי איב שנועד לנטרל את הפצצה שבתוכה ולהשמדה לפני שתפוצץ.

במערכת הדימויים המיזוגנית שהסרט מייצר, האשה היא פצצה מתקתקת. מנגנון הפעולה הפנימי שלה אינו ידוע ולא ברור מה גורם לו להשתבש, אך מרגע שהוא משתבש לא ניתן עוד לתקנו, כך שכדי להשיב את הסדר על כנו חייבים להשמדה. הסרט הזה מתחבר היטב לפרסומת אמריקנית לכדורים נגד PMS (תסמונת קדם-וסתית), שבה נאמר "Some days you're like a walking bomb". בכך מחזקת הפרסומת את הדימויים הרווחים על המנגנון הביולוגי הנשי כמסתורי וכמסוכן, מועד להתנהגות בלתי צפויה ומחייב זהירות, ועל האשה כמי שיכולה "להתפוצץ בכל רגע".

ניתן לפרש את מערכת הדימויים הזו גם באופן הבא: איב היא אנדרואיד, כלומר "אשה לא אמיתית". עובדה זו, נוסף על מצב הלחימה התמידי שבו היא נמצאת ולחימתה בגברים, מסמנים אותה כפמיניסטית. מנגנון ההשמדה העצמית שהושלם בה, שהוא גם מנגנון הרס כללי, מסמן את הרס החברה והתרבות שעמידות הפמיניסטיות לחולל בכל מקום (וגם באקדמיה), תוך שהן מביאות בסופו של דבר גם להרס גוף הידע שאותו הן רוצות לקדם. באמצעות עלילת הסרט והמטאפורה של השמדה עצמית נשית,¹² ברצוני להמחיש כמה מן התהליכים התיאורטיים, האידיאולוגיים והמוסדיים המאפיינים תוכניות ללימודי נשים ומגדר. המאבק להקמתן של תוכניות ללימודי נשים ומגדר ולהמשך קיומן כרוך בעימות מתמיד עם גורמים אקדמיים וחוגי-אקדמיים, תוך שהוא מערער על מבנים דיסציפלינריים קיימים ומבקר את גופי הידע ואת הפוליטיקה האקדמית. עם זאת, דומה כי המאבק מתנהל תמיד גם

¹² מיותר לציין שהניתוח שלי עושה שימוש מטאפורי ברעיון זה ואינו תומך בטרמיניזם הביולוגי של הסרט.

כלפי פנים, תוך ביקורת מתמדת על שלבי התפתחות שונים במחשבה הפמיניסטית, ותוך תביעה שלא ליפול למלכודות של ידע ממוסד ושל הישרדות אקדמית.

תוכנית הלימודים בניו-סקול הוקמה במסגרת ועדה רבת-חומית המגייסת מרצות מחוגים שונים. התקן של המרצות נשמר בחוג המקורי, וכך נוצרה מלכתחילה חולשה מבנית ותלות גדולה בתמיכת המערכת. שני מהלכים שהתרחשו בה-בעת הביאו לפירוקה של התוכנית. האחד הוא מהלך של ביקורת פנימית שהפנו סטודנטיות וחלק מהסגל כלפי יוצרות התוכנית והעומדות בראשה, בטענה שהתוכנית היא שמרנית, אינה נותנת ביטוי מספיק לפמיניסטיות שחורות, לסביות ובנות מעמד הפועלים, ומשתפת פעולה עם הממסד האקדמי השוביניסטי, הלבן והשמרני. מהלך זה יצר ערעור פנימי על זכות הקיום של התוכנית, החליש את מעמדה מול האוניברסיטה ומנע את היווצרותה של סולידריות בין הסטודנטיות לבין עצמן, ובין הסטודנטיות לבין סגל ההוראה והמחקר. המהלך השני, שנתפס כביקורת נגד האוניברסיטה, תואר לעיל – התגייסותה של התוכנית למאבק להגברת המגוון בסגל האוניברסיטה ולמען קידומה של ג'קי אלכסנדר.

קראתי למסה זו "תרגיל בהשמדה עצמית" משום שנדמה לי שהביטוי החריף הזה מצביע על מאפיין מרכזי של תהליך האקדמיזציה של לימודי מגדר ותיאוריה פמיניסטית. ייתכן כי ההסתכלות הביקורתית המתמדת כלפי פנים היא מהותית לפוליטיקה ולפדגוגיה הפמיניסטית והיא הדרך היחידה בעבורנו, גם אם המחיר הוא היחלשות פנימית עד כדי התפרקות. בהמשך לאמרתה הידועה של אודרי לורד (Lorde) שאכן כוונה נגד האקדמיה – "כלי העבודה של האדון לעולם לא יפרקו את ביתו של האדון" ("The master's tools will never dismantle the master's house") – יש לשמור על עירנות מתמדת לגבי השפעתה של האקדמיה הממוסדת, כדי שקבלת כלי העבודה של האדון לא תביא גם לקבלת המסגרות הקונספטואליות שלו. ואולם, בגישה זו ניכרת גם נטייה אידיאליסטית, ולכן היא מתקשה להכיל מגוון של פרשנויות פוליטיות ואסטרטגיות פמיניסטיות מנוגדות, וחסרה לה הפרגמטיות הדרושה להשתלבות בממסד. הפמיניזם האקדמי הממסדי חי במתח מתמיד לא רק עם האקטיביזם הפמיניסטי, כפי שמקובל לומר, אלא גם עם האוטופיות והאידיאליזם הפמיניסטיים. נשים רבות מכירות את האידיאליזם הזה כבר מהמפגש הראשון שלהן עם תיאוריה פמיניסטית כמערכת ביקורת חובקת-כל היכולה להציע חלופה מלאה לכל מרכיב בחיים. הן מכירות

גם בצורך להמשיך ולהתמודד בתוך מערכות כוח, על הגבלותיהן ועל הסתירות הפנימיות, הדיסוננסים והתסכול המלווים התמודדות זו. האידיאליזם הפמיניסטי מתקשה לעמוד במבחן ההתקבלות, המיסוד וההצלחה, שהרי עצם התקבלותו מעידה על היחלשות הביקורת. סתירה פנימית זו מאפיינת תחומים רבים של חשיבה ביקורתית.

המשך קיומן של תוכניות נפרדות למחקר ולביקורת פמיניסטית, בתוך מערכות אקדמיות ממוסדות, מציב אתגר מורכב המלווה בסכנה של הכשלה עצמית. התוכניות צריכות להיות בריבזמן ביקורתיות, להציע מבט על על אופני הפעולה של מנגנוני כוח/ידע, ועם זאת להיות שותפות למנגנונים אלו תוך שהן מפקות מהם רווחים. עליהן לשאוף לייחוד בתוך המערכת מתוך ידיעה כי המערכת עצמה היא המאפשרת את הייחוד הזה וקובעת את גבולותיו. ייתכן כי התוכניות הנפרדות הן רק שלב – משמעותי בפני עצמו מבחינת החשיפה שהוא מעניק לתחום – שעתיד להוביל בסופו של דבר להתמזגות המחקר הפמיניסטי במבנה הדיסציפלינרי הקיים. ייתכן שזהו הפתרון העדיף, שבו במקום הסתגרות בגטאות של תוכניות נפרדות ייפכו החשיבה והכלים התיאורטיים הפמיניסטיים ל"כלי עבודה" בתוך דיסציפלינות. מכל מקום, אתגר זה מחייב אסטרטגיה שיכולה להכיל את הסתירות האלה; אסטרטגיה שגיאטרי צ'קרוורטי ספיבק מכנה בשם "משא ומתן":¹³ "כוונתי במשא ומתן היא שאנו מנסות לשנות משהו שבתוכו אנו מחויבות להמשיך לגור, משום שלעולם אין אנו עובדות מבחוץ. כדי לשמור על האפקטיביות שלנו עלינו גם לשמר מבנים כאלה ולא לבטל אותם לחלוטין. וזהו, למיטב הבנתי, משא ומתן".

Gayatri Chakravorty Spivak, 1990. *The Post-Colonial Critic*. New York and London: Routledge, p. 72. בסיום הכנס הרביעי של האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר, שבו נישאה הרצאה זו, דיברה חנה נוה על כך שהיא וחברותיה בתוכנית ללימודי נשים ומגדר באוניברסיטת תל-אביב מחכות ליום שבו יתרחש תהליך של "השמדה עצמית" ולא תהיה עוד דרישה לתוכנית נפרדת ללימודי מגדר. נראה לי כי תגובה זו תואמת את אסטרטגיית המשא ומתן של ספיבק.

